

Savunmacı Yaklaşımla Siyer Yazan Seyyid Emir Ali'nin Geleneksel Siyer Çizgisinden Ayrıldığı Hususlar

As an Apologetic Sirah Writer Syed Ameer Ali's Deviations from Traditional Sirah Writing

Yusuf KABAĞCI^a

^aBursa İl Müftülüğü Vaizi,
Bursa

Received: 08.12.2016

Received in revised form: 23.01.2017

Accepted: 24.01.2017

Available online: 20.03.2018

Correspondence:

Yusuf KABAĞCI

Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,

İslam Tarihi AD, Uşak,

TÜRKİYE/TURKEY

kabakciyusuf@hotmail.com

ÖZ 1849'da Hindistan'da doğan Emir Ali, oryantalist iddialara karşı İslam'ı ve Hz. Muhammed'i savunmak, Müslüman aydınlarla ve İslam'a ilgi duyan gayrimüslimlere de İslam ve Hz. Peygamber hakkında doğru bilgiler sunabilmek için *The Spirit of Islam* adlı eserini yazmıştır. Emir Ali eserinde genel olarak klasik İslam Tarihi kaynaklarını referans almasına rağmen, oryantalistlerin yaklaşım tarzını benimsemiştir. Mekke dönemini işlerken Hz. Muhammed'in risaletinin ilahî boyutundan ziyade insanî tarafları üzerinde durmuş, mucize ve delail türünden rivayetleri fizikî unsurlarla açıklamış, Kur'an'dan başka mucize kabul etmemiştir. Hz. Peygamber'in Medine'deki uygulamalarının sadece peygamberliğiyle değil, devlet başkanlığı gibi bütün sorumlulukları dik-kate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Müslümanlara öz güven telkin etmiş fakat pozitivism, rasyonalizm gibi zamanının Batı menşeli fikir akımlarından etkilenmiştir. Siyere yaklaşımı açısından kendinden sonraki Müslüman müellifleri etkileyen Emir Ali, oryantalistlerin Hıristiyanlıktan kaynaklanan yanlış bilgi ve taraflı tutumlarını eleştirirken gösterdiği başarıyı, onların metod ve peygamber tasavvurlarına karşı gösterememiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed; Seyyid Emir Ali; siyer; savunmacı yaklaşım

Bu makale, Hz. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği, isimli doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bak. Yusuf Kabakçı, Hz. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

ABSTRACT Ameer Ali was born in India in 1849, author wrote the work entitled "*The Spirit of Islam*" in order to defend Islam and the Prophet Muhammad against orientalist claims and to provide accurate information about the Prophet for Muslim intellectuals and non-Muslims who are interested to Islam. Although Ameer Ali made reference to classical Islamic history sources, he adopted the orientalist approach. While on the Mecca period, he stood on the very human sides of the divine aspect of the Prophet Muhammad, he explains the miracles as natural events and did not accept any miracle except the Qur'an. He argued that the practice of the Prophet in Medina should be evaluated not only taking into account his prophecy but his all responsibilities such as being the head of state. He instilled self-confidence of Muslims, but was influenced by western ideas such as positivism and rationalism. While Ameer Ali was successful in criticizing misinformation and biased attitude of Orientalists stemming from Christianity, he could not show the same success in the criticism of their method and perception of the prophet.

Keywords: Prophet Muhammad; Syed Ameer Ali; sirah; apologetic approach

Seyyid Emir Ali, 8 Nisan 1849'da dönem itibariyle İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın Orissa eyaletine bağlı Cuttack şehrinde doğup büyümüştür. Aslen Horasanlı Şîf bir aileye mensup olan Emîr Ali, kendisinin Hz. Fatma'nın soyundan geldiğini söylemektedir. Babasının 1856 yılında koleradan ölmesi üzerine annesinin gözetiminde evde özel ders

olarak Urduca, Arapça ve Farsça öğrendi. Daha sonra Hooghly'deki Muhsiniye Koleji'ne kaydoldu. Sadî'den Shakespeare'e Doğulu ve Batılı yazarların eserlerini okuyarak büyüdü. On iki yaşında Gibbon'un *Decline and Fall of the Roman Empire*'ını okurken İngilizceye ilgi duymuş, bu kitabın "Rise of the Saracenic Power" bölümüne hayran kalarak İslam tarihiyle münasebeti başlamıştır.¹ Sanat, hukuk, tarih ve iktisat tahsil ettiği Kalküta Üniversitesi'nden 1867'de mezun oldu. Hukukta yüksek lisans derecesini alan (1869) ilk Bengalli Müslüman oldu. Kazandığı bir devlet bursu sayesinde hukuk tahsilini ilerletmek üzere İngiltere'ye giden ve 1873 yılında hukuk öğrenimini tamamlayan Emîr Ali, burada baroya kabul edilmesine rağmen İngiltere'de kalmayıp Hindistan'a dönerek aynı yıl Kalküta Üniversitesi Presidency College'da İslâm hukuku dersleri vermeye başladı. 1881-1883 yıllarında Bengal yasama meclisi üyeliği yaptı. Daha sonra çalışmaları sebebiyle Genel Valilik Meclisi'ne tayin edilen Emîr Ali, 1884'te hukuk profesörü oldu ve hukuk fakültesi dekanlığına getirildi. Aynı yıl Londra'da Little Portland Street'teki Unitarian Kilisesi'nde İsabilla İda ile evlendi. Hindistan'a döndüğünde Kalküta'da hâkim olarak görev aldı. Bilahare Kalküta Yüksek Mahkemesi başhâkimi oldu (1890) ve emekliliğine kadar (1904) bu görevde kaldı. Önce eğitim, sonrasında da iş ve özel sebeplerden dolayı uzunca bir süre İngiltere'de yaşayan Emir Ali, Hindistan'daki resmî görevinden emekli olduktan sonra da İngiltere'ye yerleşmiş ve nihayet 3 Ağustos 1928'de Sussex'teki (İngiltere) evinde vefat etmiştir.²

Böylece bir yandan Hindularla diğer taraftan da İngilizlerle iç içe uzun zaman geçiren bir Müslüman olarak, birbirlerinden çok farklı olan iki ayrı dini (Hıristiyanlık, Hinduizm) ve bu dinlerin mensuplarının kültürlerini yakînen tanıma imkânı bulmuştur. Aynı etnik kökenden gelseler bile Müslümanlarla Hinduların dinî ve sosyal yaşantıları çok farklı olduğundan Emir Ali, Hindistan Müslümanlarıyla Hinduları, siyasî ve kültürel olarak ayrı ayrı değerlendirmiştir. Buna mukabil ilk olarak kolej yıllarındayken tanıştığı Batı kültürü ve siyasetinden etkilenmiş, İngiltere'de geçirdiği zaman zarfında Batı toplumunu ve değerlerini tanımış, bu esnada oryantalistlerin İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki görüşlerine yakînen vâkıf olmuştur. Kendisi esasen bir hukukçu olmasına rağmen sadece hukuk ya da İslam hukukuyla ilgilenmek yerine genel olarak İslam ve Hz. Muhammed'in hayatı ve risaletiyle de ilgilenmiş, İslam'ı ve Hz. Muhammed'i yanlış tanıyan ve tanıtan oryantalistlere karşı kendi dinini ve peygamberini müdafaa etmek, Avrupalılar'ın İslam'a yönelik eleştirilerine cevap vermek, İslam'a ilgi duyan gayri müslimlere İslam hakkında güvenilir bilgiler sunmak ve özellikle eğitilmiş Müslümanlarda din ve tarih bilinci oluşturmak için birçok kitap yazmıştır. Bunlar arasında Hz. Muhammed'in hayatını ve İslam dinini anlattığı 700 sayfalık eseri *The Spirit of Islam*³ en meşhur ve etkili olanıdır. Müellif eserini İngilizce yazmış, klasik reddiye tarzından ziyade savunmacı bir üslup kullanmış ve daha önceki Müslüman müelliflerin konulara bakış açıları ve yorumlamalarından farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Eser önce Batı'da bilahare İslam dünyasında büyük ilgi görmüş olup hâlâ canlılığını korumaktadır.

The Spirit of Islam, Müslüman eliyle yazılmış ilk İngilizce siyer kitabı olarak yeni bir çığır açmıştır. Bu yüzden Emir Ali'nin sadece siyerle ilgili değil bir bütün olarak tüm İslamî terimleri Batı diliyle ifade şekli büyük önem arz etmektedir. Bu yönüyle eser adeta İslam sözlüğü (glossary) mahiyetindedir. Ayrıca modern dönemde İslam dünyasından Batılılara karşı İslam'ı ve Hz. Muhammed'i savunmak ve İslam'ın Hıristiyanlıktan daha üstün ve makul bir din olduğunu ispat etmek amacıyla Batı diliyle yazılan nadir

¹ "The Memoirs of Hon'ble Syed Ameer Ali", *The Islâmic Culture*, Hyderabad, October 1931, c. 6, s. 520.

² Seyyid Emir Ali'nin hayatı, faaliyetleri ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bkz., Yusuf Kabakçı, *Hız. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016; Abdullah Ahsan, "Seyyid Emir Ali", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, c.11, s.123-124.

³ Syed Ameer Ali, *The Spirit of Islam*, London 1891.

eserlerden biridir.⁴ Eser, muhit, müellif, menba, metot ve muhteva gibi klasik değerlendirme kriterleri açısından farklı özelliklere sahiptir. Müslüman bir müellif tarafından, Batı dilinde yazılmış ve İngiltere’de yayınlanmış, kapsamlı sayılabilecek ilk siyer kitabıdır. Müellifin tefsir, hadis, fıkıh, siyer klasikleri gibi İslamî kaynakların yanında, oryantalistler tarafından yazılmış dinler tarihi, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam ve Hz. Muhammed’le ilgili çalışmaları da inceleyerek eserini meydana getirmiş olması, *The Spirit of Islam*’ı kaynak bakımından zengin ve içerik olarak değerli yapmıştır. Bu eseri farklı kılan özelliklerinden birisi de eserde Müslümanların “peygamber” ve “Hz. Muhammed” algularıyla, Hıristiyanların “İsa” ve “peygamberlik” algularının karşılaştırmalı olarak incelenmiş olmasıdır.

1. MÜSLÜMAN HIRİSTİYAN MÜNASEBETLERİNDE SAVUNMACILIK VE REDDİYECİLİK

Risaletin beşinci ve altıncı yıllarında Habeşistan’a yapılan ilk hicretle başlayan Müslüman-Hıristiyan münasebetleri önceleri daha çok siyasi ve askeri faaliyetleri içerirken, hicrî II. asırdan itibaren oluşan ortam, özellikle de İslam’ı kendileri için en büyük rakip gören Doğu Hıristiyanlarınca, İslam ve Hz. Muhammed hakkında reddiye türünden birçok kitap yazılmasına sebep olmuştur. Hıristiyan din adamları, fetihlerle hızla yayılan İslâm’ı kendileri için bir tehdit ve en büyük rakipleri olarak gördüklerinden, İslam’a ve Müslümanlara karşı daha ilk dönemlerden itibaren fikri alanda adeta savaş açmışlar, Hıristiyanlığı savunmak ya da Müslümanların yaptıkları tenkitlere cevap verebilmek için Hıristiyanlığı öven ve yahut İslam’ı reddeden ve/ya kötüleyen eserler yazma durumunda kalmışlardır.

Müslümanlar tarafından da İslam’a, bu dinin kitabına, peygamberine veya inananlarına yapılan tenkit ve saldırılar karşısında onu savunmak ve haklılığını ispat etmek Hıristiyanlara hitaben reddiyeler yazılmıştır. Ancak Müslümanlar inançları gereği tüm peygamberlere inandıklarından, Hz. İsa’nın gerçek kişiliği veya orijinal mesajıyla herhangi bir problemleri olmamıştır. Müslümanların yazdığı reddiyelerde, Kur’an-ı Kerim’in Hıristiyanlığı eleştirdiği noktalardan hareketle teslis, Hz. İsa’nın kulluğu ve peygamberliği, Hıristiyan Kitab-ı Mukaddesinin tahrifi, Hz. İsa’nın çarmıha gerilmediği, Hz. Muhammed’in risaletinin İncil’de haber verilmiş olduğu (tebşirât) konuları, İslamî tefekkür sistemi içerisinde Kur’an ayetlerinin referans alındığı bir üslupla ele alınmışlardır.⁵ Kısacası Müslümanların problemi, Hz. İsa sonrası din adamlarınca tahrif edilerek özünden saptırılan Hıristiyanlıkla olmuştur. Bu süreçte Müslümanlarca yazılan reddiyelerin konumuz açısından mühim olan tarafı ise bu eserlerin esas itibarıyla İslam inancının üstünlüğünü ispat etmekten ziyade karşı tarafın yanlış ya da bâtıl kabul edilen yönlerinin ele alınmış olmalarıdır. Bu yapılırken sık sık Kur’anî prensiplerin Kitab-ı Mukaddes metinleriyle teyid edilmesi yoluna başvurulmuş, ancak Câhız ve İbn Hazm gibi bazı âlimler mevcut Kitab-ı Mukaddes metinlerinin Hz. İsa’ya indirilen İncil’in aynısı olmadığı gerekçesiyle buna da ihtiyaç duymamışlardır.⁶ Bu yazılı literatüre ilave olarak ayrıca Müslüman-Hıristiyan münasebetlerinde bazen karşılıklı münazaraların da yapıldığı bilinmektedir. Yakubi Patriği I. Yohannes ile Mısır fâtihi Amr b. As arasında geçen sözlü münazara tarihte kayda geçen ilk Müslüman-Hıristiyan tartışmasıdır.⁷

Hıristiyanlık uzun yıllar baskı altında olması sebebiyle olsa gerektir ki daha Havarilerden itibaren kendisini savunma ihtiyacı hissetmiştir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde apolojiler genellikle Yahudile-

⁴ David Samuel Margoliouth *The Spirit of Islam* için “Emir Ali’nin bu büyüleyici ve zarif eseri, muhtemelen Muhammed hakkında Avrupa dillerinde savunmacı üslupla yazılmış en başarılı bilimsel eserdir” benzetmesini yapmıştır. David Samuel Margoliouth, *Mohammed and The Rise of Islam*, London 1905, s. VII.

⁵ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddîyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara 2012, s.95-197.

⁶ Mehmet Aydın, a.g.e. s. 197.

⁷ Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s.111-113; Abdülhamit Birşik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur’an*, İstanbul 2004, s. 130-131; Mehmet Aydın, a.g.e., s.28.

re ve kâfirlere (Gentiles) karşı Hıristiyan inancını korumaya yönelikken ortaçağa gelindiğinde daha ziyade İslam'a ve Müslümanlara karşı savunma yapmak durumunda kalmışlardır. Kelime anlamı "savunma" olan apoloji,⁸ terim olarak, belli bir saldırı veya suçlama karşısında Hıristiyanlığı savunmayı ifade etmektedir. Bu kelimeden türetilen Apolojetik ise sistematik bir şekilde Hıristiyanlığı savunma yollarını ve araçlarını araştıran bilim dalıdır. Muhtemel tehlikeler karşısında Hıristiyanlığı savunmak için yazılan apolojiler somut bir saldırıya cevap olduklarından genellikle Hıristiyanlığın Hıristiyan olmayanlara karşı savunulmasını ifade ederken; Hıristiyanlığın özünden kaynaklanan Apolojetik'te amaç Hıristiyanları donanımlı hale getirmektir ve bu sebeple de hedef kitle Hıristiyanlar olmuştur.⁹

Hıristiyan müelliflerin İslam'a karşı daha ilk yıllardan itibaren takındıkları karalamacı tavır hep aynı minval üzere devam etmiştir. Bu durum oryantalistlerin 19. yüzyılda yeni bilimsel ustüllerle ve orijinal kaynaklara dayandırarak yazdıkları eserlerde de özü itibariyle ciddi bir değişiklik arz etmemiştir. Bu türden neşriyat ve Müslüman toplumlarda gerçekleştirilen misyoner faaliyetleri, Müslüman aydınları rahatsız etmiş ve doğal olarak İslâm coğrafyasının her tarafında bu literatüre red ve cevap mahiyetinde kitaplar yazılmıştır. Bu mealde kaleme alınan onlarca eser arasında Ahmed Midhad Efendi ve Rahmetullah Hindî'nin çalışmaları yetkinlikleri ve etkileri itibariyle ilk akla gelenlerdir. Ahmed Midhad Efendi(ö.1912) misyonerlere karşı kaleme aldığı *Müdafaâ*¹⁰, *Müdafaaya Mukabele ve Mukabeleye Müdafaa*¹¹ ve *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*¹² adlarıyla Türkçe olarak yazdığı eserlerinde Hıristiyan teolojisinin ana problemlerine girmeden, İncillerin vahiy mahsûlü olamayacağını Batılı kaynaklardaki eleştirileri de dikkate alarak tutarlı bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.¹³ Hint alt kıtasında da 16. yüzyılda Katolik Cizvit misyonerleriyle başlayıp 19. yüzyılda modern oryantalist kurumların da katkısıyla güçlenerek devam eden sömürge ve misyonerlik faaliyetlerine karşı Hindistanlı Müslümanlar tarafından tepkisel olarak birçok ilmi faaliyet gerçekleştirilmiştir. Hatta bu bölgede ortaya çıkan konjonktürün etkisiyle sîret kitaplarının muhtevasında bile değişiklikler olmuş, 19. asrın ortalarından itibaren bölgede yazılan sîret kitaplarında kelam, fıkıh ve ahlak gibi konular da işlenmeye başlamıştır.¹⁴ Hindistan'dan oryantalistlere karşı siyer anlamında ilk ciddi tepkiyi W. Muir'in Arapça kaynakları da tarayarak 1861'de dört cilt olarak yayınladığı *The Life of Mahomet* adlı eserine reddiye olarak, 1870'te *A Series of Essays on the Life of Mohammad and Subjects Subsidiary Thereto*¹⁵ (*Hutabât-ı Ahmediyye*) adlı kitabıyla Seyyid Ahmed Han vermiştir. Seyyid Ahmed Han, Muir gibi etkili bir oryantalistin sahih kaynaklara dayalı anlatımının batılı eğitim gören Müslüman gençler üzerinde bırakacağı tesir hakkında endişe duymuş ve bu yüzden ona kendi çalışmasıyla karşılık vermişti.¹⁶ Ancak bu çalışma Muir'e tam bir cevap olabilecek mahiyette değildi. Bu bölgede özellikle Rahmetullah Hindî'nin (ö.1891)¹⁷ çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Hindî, önce Alman asıllı misyoner Karl Gottlieb Pfander'in (ö.1865) *The Mizan ul*

⁸ Longman-Metro, *Büyük İngilizce-Türkçe Türkçe Sözlük*, İstanbul 1993, s. 43.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Tarakçı, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005, s. 8-10.

¹⁰ Ahmed Midhad Efendi, *Müdafaâ*, İstanbul 1300/1882. Ayrıca bkz. M. Orhan Okay, "Müdafaâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. 31, s. 459-460.

¹¹ Ahmed Midhad Efendi, *Müdafaaya Mukabele ve Mukabeleye Müdafaa*, İstanbul 1300/1882.

¹² Ahmed Midhad Efendi, *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*, İstanbul 1312/1894. Ayrıca bkz. M. Orhan Okay, "Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, c. 5, s. 548-549.

¹³ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler*, s. 89.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülhamit Birşık, "Hint Alt Kıtasında Son Üç Asır Sîret Kitaplarında Görülen Muhteva Değişiminin Nedenleri", *Uludağ Üniv. İ.F.D.*, 2011, c. 20, sayı. 2, s. 21-52.

¹⁵ Bkz. Syed Ahmad Khan, *A Series of Essays on the Life of Mohammad and Subjects Subsidiary Thereto*, Lahore 1979.

¹⁶ Wessels, Antonie, "Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammad in Arabic", *Islamic Culture*, vol. XLIX, year 2, April 1975, pp. 99-105 (çev. İlhami Oruçoğlu, "Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Arapça Yazılmış Biyografiler", *Uludağ Üniv. İ.F.D.*, 20005, c. 14, sayı: 2, s. 185-194.

¹⁷ Bkz. Abdülhamit Birşık, "Rahmetullah el-Hindî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, c. 34, s. 419-421.

Haqq or Balance of Truth adlı kitabına karşılık olarak *İzâletü'l-Evhâm* adıyla reddiye telif etmiş, sonrasında bu kişiyle yazışmaya başlamış ve nihayetinde 10-11 Nisan 1854 tarihlerinde Agra'da William Muir'in yönettiği iki gün süren münazarada bulunmuşlardır. Rahmetullah Hindî, Batı kaynaklarını da kullanarak¹⁸ rakibine üstünlük sağladığı bu münazaradaki notlarını *İzhâru'l-Hak* adıyla kitap haline getirmiştir.¹⁹ Alanında önemli bir yere sahip olan bu eser, kendisinden sonra yazılan reddiyelere de kaynak teşkil etmiş, ilk defa 1281/1865'te İstanbul'da Arapça olarak yayınlanan eserin birçok baskısı yapılmış, daha sonra *İbrâzû'l-Hak* adıyla Türkçe'ye de tercüme edilmiştir (İstanbul 1293). Hindî bu eserinde Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de bulunan çelişki ve tahrifleri, nesih meselesini, teslisi, Kur'an'ın mucize oluşunu, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve bunun Kitab-ı Mukaddes'teki delillerini izah etmiştir. Ele aldığı konular itibariyle bir nevi klasik reddiye olan bu çalışma oldukça etkili olmakla beraber doğrudan bir siyer çalışması mahiyetinde değildir. Hindî ve Ahmed Midhad Efendi de dikkat çeken bir başka nokta ise Batılı kaynakları da kendi argümanları için delil saymalarındadır ki, bu husus önemlidir.

2. EMİR ALİ'NİN SAVUNMACI YAKLAŞIM TARZI

Yukarıda anlatılan eserler genel olarak klasik reddiye mantığıyla hazırlanmışlardır. Daha çok karşı tarafın (Hıristiyanlık) ve mevcut İncillerin muharref ve yanlış taraflarından hareket edilmiştir. Muhatap kitle daha ziyade misyoner etkilerine karşı Müslümanlar olduğundan doğu dilleriyle yazılmışlar ve İstanbul, Kahire, Karaçi gibi İslam şehirlerinde basılmışlardır. Genellikle itikadi konuları içerdiklerinden tam bir siyer kitabı mahiyetinde değildirler. Rahmetullah Hindî ve Ahmed Han'la benzer atmosferde yetişen Emir Ali ise biraz daha farklı bir metot takip etmiştir. O, salt misyonerlerden ziyade Sprenger, Muir, Osborn gibi oryantalistlerden rahatsız olmuştur. Şöyle ki; misyonerler Hıristiyanlık reklamı yaptıklarından onlara reddiye türünden tepkiler verilirken, Muir gibi oryantalistler ise orijinal İslamî kaynakları kullandıklarını iddia ederek telif ettikleri eserleriyle İslam'a ve Hz. Muhammed'e saldırmaya devam etmişlerdir. Böylece Batı'da, İslam ve Hz. Muhammed hakkında eskiden beri var olan menfi imajın devam ettirilmesinde etkin rol oynamışlardır. Bu tehlikeli durum karşısında Emir Ali de onlara karşı savunma pozisyonu almıştır. Ancak bunu pasif savunma olarak değil de kendi dini, peygamberi ve medeniyetine olan güveninden dolayı "Boyasına güvenen kilimler güneşten korkmaz" sözüyle ifade edildiği gibi aktif savunma şeklinde yapmıştır. Böylece bir taraftan oryantalist müelliflerin iddialarına apoloji tarzında cevaplar verirken öte yandan tarihi süreçte İslam'ı hep Hıristiyanlarca yazılan eserlerden tanımış olan Batılılara, bir Müslüman müellifin kalemıyla İslam'ı ve Hz. Muhammed'i anlatarak cevap vermiştir. Kuran'ın Batı dillerine ilk tercümesinin bile İspanya'da Muhterem Peder'in (Petrus Venerabilis ö.1156) teşvikiyle Robert Ketton tarafından ancak 1143 yılında yapılabildiği ve tahriflerle dolu olduğu, tüm ortaçağ boyunca bu durumun değişmediği, oryantalistlerin orijinal kaynaklara ulaşmalarının İslam ve Hz. Muhammed hakkında doğru bilgiye ulaşmaları anlamına gelmediği göz önüne alındığında *The Spirit of Islam*'ın önemi daha kolay anlaşılacaktır. Emir Ali Batı'ya karşı İslam'ı ve Hz. Muhammed'i savunurken ayrıca Müslüman entelektüelleri de kendi dinleri ve peygamberleri hususunda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu manada Emir Ali'nin eseri bir apoloji olmanın yanı sıra aynı zamanda Apolojetik bir eserdir. Zira oryantalistlere karşı İslam'ı savunurken aynı zamanda Müslümanları kendi dinleri ve peygamberleri konusunda özgüvenli olmaya davet etmiştir.

Emir Ali, Batı karşısındaki duruşu ve fikirleriyle Müslümanlara güven telkin edip, gayrimüslimlere de İslam ve Hz. Muhammed hakkında güvenli bilgiler vermeye çalışırken, siyere kendisinden önceki

¹⁸ Avril A. Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, London 2003, s. 259.

¹⁹ Bkz. Mehmet Aydın, "İzhâru'l-Hak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, c. 23, s. 507-509.

klasik dönem siyer müelliflerinden farklı açıyla bakarak, Hz. Muhammed'in peygamberliğini nübüvvet silsilesinden ziyade tarihi süreç içerisinde değerlendirmesi, risalet öncesi ve sonrasında ön plana çıkardığı konular, Garânik hadisesi, mucizelere bakışı, Hz. Muhammed'in başarısının temel dinamikleri ve kavramları kullanma şekli itibarıyla kendisinden önceki siyer anlayışından farklı bir siyer müellifi profili çizmiştir. Aşağıda bu konular ayrı ayrı değerlendirilecektir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken konu ise Emir Ali'nin, yaşadığı muhit, muhatap kitlesi ve çalışmalarının her iki toplumdaki etkisi göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiğidir. Zira O, ömrünün büyük bir bölümünde İngiltere gibi Anglo-Sakson kültürün hâkim olduğu bir ülkede yaşamış, kitaplarını İngilizce yazmış, eserlerini çoğunlukla Londra'da yayınlamış ve öncelikle oryantalistleri ve Batılıları muhatap almıştır. Klasik dil ve üslupla beraber batı terminolojisini de kullanmıştır. Bütün bu özellikleriyle bir ilki gerçekleştirmiştir. Bütün bunların doğal bir sonucu olarak da Müslümanların klasik siyer anlayışlarından ve peygamber imajından farklı sonuçlara varmıştır. Vardığı sonuçlar bugün Müslüman entelektüeller arasında yaygın olarak dillendirilse de kendi zamanına göre çok modernist görüşlerdir.

3. HZ. MUHAMMED'İN DOĞUMU ÖNCESİ DÖNEME YAKLAŞIM

Klasik siyer kaynaklarında Hz. Muhammed'in peygamberliği, nübüvvet silsilesi çerçevesinde değerlendirilmiştir. "Peygamber" merkezli bu yaklaşımdan dolayı bazen Hz. Âdem'in yaratılışından başlayarak, önceki peygamber kıssalarından bahsedildikten sonra söz Hz. Muhammed'e getirilmiştir. Bu arada delâil türünden birçok rivayete yer verilmiştir. Ancak oryantalistler Hz. Muhammed'i, Müslümanların algıladığı gibi bir peygamberden ziyade bir reformist gibi gördüklerinden, konuya peygamberler tarihinden değil, Hz. Peygamber'in yetiştiği ortamın tasvirinden başlamışlardır. Emir Ali de, Hz. Musa ve Hz. İsa hariç önceki peygamberlere değinmeden tafsilatlı bir şekilde milletlerin dinî ve sosyal geçmişinden bahsetmiş, bilahare sözü yedinci yüzyıla getirmiştir. Bundan sonrasında ise Arap tarihçilerin tasnifini takip ettiğini söylemiştir.

Emir Ali'ye göre M. 7. yüzyılın başı millî, sosyal ve dinî tüm temellerin paramparça olduğu, Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan daha sağlam bir yapı kurmak için kapsamlı ve taze bir vahye ihtiyaç duyulduğu bir dönemdir. Zerdüşt'ün, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın yaktıkları mukaddes ışıklar insan kanıyla söndürülmüştü. Üstünlük sağlamak amacıyla kesintisiz süren savaşlar, ardı arkası kesilmeyen iç mücadeleler, mezhep ve inanışlar arası tükenmek bilmeyen kavgalar milletlerin hayat damarlarını kurutmuş; ruhsuz ruhbanlığın demir pençesinde ezilen tüm milletler, idareleri altında yaşadıkları liderlerin kötülüklerinden Tanrı'ya sığınarak feryat etmeye başlamışlardı. Bir kurtarıcıya insanlığın hiçbir devrinde bu kadar şiddetli bir ihtiyaç hissedilmemişti. Bundan dolayıdır ki Hz. Muhammed'in maneviyat sahasında neler yaptığını hakkıyla takdir edebilmek için onun peygamberliğinden önce yeryüzündeki milletlerin dinî ve sosyal hayatına değinmek gerekir.²⁰ Emir Ali, sonrasında Hindistan ve İran'daki dinî durum, Yahudî ve Hıristiyanların durumları hakkında Batılı müelliflerce yazılan kaynaklara dayanarak tafsilatlı bilgiler aktardıktan sonra Arabistan'ın durumuna değinmiştir. Burada önce Arabistan'ın coğrafi konumu ve bir çöl insanı olarak tanımladığı Arapların meziyet ve rezaletlerinden bahsetmiştir. Bilahare Mekke'nin kuruluşu, bölgenin dinî ve sosyal hayatı hakkında bilgiler vermiştir. Seviyesiz bir dinî ve toplumsal hayatın yaşandığı bölgeye Yahudîlik veya Hıristiyanlığın bir katkı sağlamadığını belirtmiştir.

²⁰ *The Spirit of Islam*, s. XVII-XIX.

FİL VAKASI

Emir Ali, miladi 570 yılını tarih göstererek Fil olayını klasik kaynaklardaki gibi anlatmış ve eabil kuşlarının Ebrehe ordusunu darmadağın etmesinden sonra “cennetin kapıları açılarak öyle bir yağmur yağdı ki ordunun enkazını denize döktü” şeklinde bitirmiştir.²¹ Emir Ali, İbn Hişam’ın “Aynı yıl Arabistan’da ilk defa kızamık ve çiçek hastalığı baş gösterdi”²² ve Caussin de Perceval’in “Fil olayı bir mucizenin eseridir”²³ dediğini de aktardıktan sonra kendisi, Fil Ordusu’nun müthiş bir hastalık ve büyük bir sele dönüşen şiddetli bir yağmurla yok olup gitmiş olabileceğinin tamamen anlaşılır bir durum olduğunu belirtir.²⁴ Böylece, Fil olayını gerçek bir mucize yerine bir doğa hadisesiymiş gibi göstererek, ileride Hz. Muhammed’in hayatında vuku bulacak mucizelere bakışıyla ilgili ipuçları vermektedir. Bu arada klasik kaynaklarda yer alan Abdülmuttalib’in Ebrehe’yle olan pazarlıklarından vs hiç bahsetmemiştir.

Emir Ali, elli beş sayfalık uzun sayılabilecek bir giriş bölümünde, eski dünya genelinden Mekke özeline indirgeyerek işlediği dinler tarihi serüveniyle aslında yeni ve mükemmel bir dine ve ideal bir peygambere duyulan ihtiyacı göz önüne sermek istemiştir. Bu noktada dikkat çeken husus; sosyal, ekonomik, siyasal ve ahlakî açıdan dibe vurmuş bir ortamda gelecek bir kurtarıcının işinin zorluğuyla beraber başarı şansının da artmış olacağıdır. Böylece toplumda peygambere duyulan ihtiyaç ve onun yüksek başarısı insanî gerekçelerle açıklanmış olmaktadır. Bu oryantalist bir yaklaşımdır. Ayrıca peygamberlik müessesesinden ve Hz. Musa ile Hz. İsa dışında diğer peygamberlerden hiç bahsedilmemiştir. Halbuki Müslüman müellifler tarafından o zamana kadar yazılan siyer kaynaklarında Hz. Muhammed, nübüvvet zincirinin son ve tamamlayıcı halkası olarak görüldüğünden konu bazen Hz. Âdem’den başlatılmıştır.

4. HZ. MUHAMMED’İN NÜBÜVVET ÖNCESİ HAYATINDA ÖNE ÇIKARILANLAR

a. EMİN MUHAMMED

Müellif bu bölüme Hz. Peygamber’in cemâl ve kemâlini anlatan Arapça bir beyitle başladıktan sonra sözü onun “emin” lakabına getirir ve Mekkelilerin risaletten sonra O’nu “milletin bütün geleneklerini yıkmaya, hemşehrilerini bütün eski imtiyazlardan mahrum etmeye ve gelenek ve görenekleri imha etmeye teşebbüs eden çılgın bir ihtilalci (revolutionist)” olarak görmeye başladıklarını ifade eder.²⁵ Böyle bir başlangıç aslında müellifin Hz. Peygamber’in hayatına bakış açısı hakkında çok erken bir şekilde ipuçları vermektedir. Zira Hz. Peygamber’e ağırlıklı olarak ahlaklı bir insan ve erdemli bir sosyal devrimci olarak yaklaşmıştır. Bu yaklaşım tarzı O’nun yüce ahlakına vurgu yaparken aslında O’nun peygamberlik vazifesinin sınırlarını daraltmak anlamına da gelmektedir.

b. HAŞMETLİ MEKKE

Emir Ali, Mekke tarihi hakkında kısa bilgi verdikten sonra Adnan’dan itibaren Hz. Peygamber’in soyu ve dedelerinden, özellikle de Kusay b. Kilab’ın icraatlarından bahsetmiştir. Muntazam ve kaldırımlı caddeleleri, sağlam evleri, Kâbe meydanına açılan toplanma yerleriyle o zamanki Mekke, diğer Arap şehirlerinde görülmeyen bir refah ve güç manzarasını sergilemektedir. Hz. İsmail’in torunlarına ait olan “Kâbe korumacılığı” görevi ise bir şan ve şeref vesilesidir. Daha sonra Mekke şehir devletindeki görevler ve

²¹ *The Spirit of Islam*, s.8.

²² İbn Hişam da bu bilgiyi İbn İshak’tan rivayetle aktarmıştır. Bkz. İbn Hişam, *es-Siretü’n-nebeviyye*, Lübnan 2006, c. 1, s. 71.

²³ Caussin de Perceval, *Essai sur l’histoire des Arabes avant l’Islamisme*, Paris 1847, c. 1, s.279.

²⁴ *The Spirit of Islam*, s.8.

²⁵ *The Spirit of Islam*, s.2.

bunları ifa edenler (Hicabe, Sikaye, Diyat, Sefaret, Liva, Rifade, Nedve, Hazine ve Ezlam) hakkında da bilgi verilmiştir.²⁶ Klasik siyer kaynaklarında yer alan Zemzem kuyusunun Abdülmuttalib tarafından bulunmasıyla ilgili rivayetlere hiç değinilmeden sadece “kutsal Zemzem kuyusunun (sacred well of Zemzem) Abdülmuttalib tarafından keşfi” olarak nitelendirilmiştir. Abdülmuttalib’in Mekke’ye gelişi ve çocukları hakkında kısa bilgi verilmiştir. Hz. Muhammed’in babası Abdullah hakkında ise yüz deve diyet karşılığı kurban edilmekten kurtulması dışında bilgi verilmemiştir.²⁷ Hz. Peygamber’in atalarından bahsederken klasik siyer kaynaklarındaki yüceltmeci tavrın yerine²⁸ sadece onların Mekke sosyal hayatındaki yerlerine işaret edilmiştir.

Emir Ali, Mekke’yi anlatırken çevresel faktörleri ön plana çıkararak, her ne kadar dönem itibariyle layıkıyla idare edilmiyorsa da, sahip olduğu meziyetleriyle Mekke’nin bir peygamber yetiştirebilecek kapasitede olduğunu belirterek Hz. Muhammed’in karakterinin oluşumunu sosyal argümanlarla izah etmeye çalışmıştır. Bu ise peygamberliğin kesbîlikten ziyade vehbîlikle ilişkilendirildiği klasik anlayışla uyuşmamaktadır.

c. HZ. MUHAMMED’İN DOĞUMU

Emir Ali, Hz. Peygamber’in doğum tarihi olarak Fil Vakası’ndan elli iki gün sonra Rebiu’l-evvel ayının 12. gecesini 29 Ağustos 570 tarihini vermiştir. Bu tarihi Caussin de Perceval’den²⁹ almıştır. İlginçtir ki Muir de Hz. Muhammed’in doğum tarihini, tarih hesaplamasında genel kabul gördüğünü söylediği Caussin de Perceval’e dayandırarak 20 Ağustos 571 olarak vermiştir.³⁰ Perceval, Fil Vakası’nın gerçekleştiği yılı Sasani Kirası Anûşirvan’ın 40. kraliyet yılı ve Selevkos İmparatorluğu’nun³¹ 880. kuruluş yıldönümü olarak belirtmiştir. Emir Ali’de Perceval’in ismini vermeden bu bilgileri dipnot olarak aktarmıştır.³² Emir Ali’nin Mevlid tarihi olarak Müslüman bir müellifi değil de bir oryantalisti kaynak edinmesi ilginçtir.

Klasik kaynaklarda yer alan Hz. Peygamber’in doğumunda meydana gelen olağanüstü olaylara ise, rasyonalist tarihçilerin ancak güleceğini ama bunların tarihi açıdan incelemeye değer olaylar olduğunu ifade eder. Ona göre fertlerin ve toplumların hayatında karşı gelinmesi imkânsız bir kanunun hüküm icra ettiği bilinmektedir. Biz bugün böyle düşünüyorsak da bundan 1400 sene önceki insanların aynı şeyi algılaması ve dünyanın geleceğinde Tanrı’nın etkisini görmesinde bir gariplik yoktur.³³ Emir Ali, böylece konu hakkında oryantalistlerin tespitlerini doğru bilgi olarak kabul etse de klasik kaynaklardaki olağanüstü olayların anlatımının doğal karşılanması gerektiğini, o dönem insanların böyle düşünmüş olmalarının anlaşılabilir olduğunu belirtmiş, ancak bunların tarihsel analizinin gerektiğini belirterek kendisi bu olayları aktarmadığı gibi, herhangi bir yorum da yapmamıştır. Hz. Muhammed’in doğumunu sıradan bir hadise gibi değerlendirmiştir. Hâlbuki Mevlid-i Nebi İslamî gelenekte hakkında birçok müstakil eser yazılacak kadar önemli görülmüştür.

²⁶ *The Spirit of Islam*, s.5-7.

²⁷ *The Spirit of Islam*, s.7.

²⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal*, 2007, c. 4, sayı: 3, s. 136-137.

²⁹ Caussin de Perceval, *Essai sur l’histoire des Arabes avant l’Islamisme*, Paris 1847, s. 283.

³⁰ Ancak Perceval ve Muir, Arap tarihçilerinin bu konuda değişik tarihler verdiklerinden de bahsetmişlerdir. Bkz. *The Life of Mahomet*, London 1861, I, s. 14.

³¹ Makedonya İmparatorluğu parçalandıktan sonra ortaya çıkan dört Helenistik imparatorluktan biri olup M.Ö. 310-M.S. 63 yılları arasında Doğu Akdeniz, İnan, Irak, Türkmenistan, Pamir ve Hindistan’ın batısında hüküm sürmüşlerdir. İlk başkentleri Selevkos olup, bilahare Antakya’ya taşınmışlardır.

³² *The Spirit of Islam*, s.8.

³³ *The Spirit of Islam*, s.9.

d. HZ. MUHAMMED'İN "HİSSİYATLI ÇOCUK" OLUŞU

Arap adetlerine uygun olarak bedevi bir sütanneye verilen Muhammed, yaklaşık dört yıl burada kalmıştır. Annesine iade edildikten sonra annesinin itina ve şefkatiyle büyürken annesi de vefat etmişti. Yetim doğması, bilahare altı yaşında öksüz kalması hassas çocuğun zihin dünyasında derin izler bırakmıştı. Dedesinin m. 579 yılına doğru vefat etmesiyle yetimin hayatında yeni bir dönem başlamış ve amcası Ebu Talib'in yanında yetişmişti. Emir Ali, bu arada Hz. Peygamber'in klasik kaynaklarda yer alan göğsünün yarılıp kalbinin yıkanması hadisesini tırnak içinde ifadeyle "Tanrı'nın melekleri kalbini açıp nur ile doldurmuşlardı" şeklinde aktarmış, başka hiçbir yorumda bulunmamıştır.³⁴ "Muhammed, amcasının işlerine yardım etmektedir. Çünkü Haşim ve Abdülmuttalib'in görkemli hayat tarzı servetlerini tükettiğinden Ebu Talip'e iyi bir miras kalmamış, bu yüzden hacıların geçimini temin etme görevi (rifade), Haşimoğullarına her zaman en acı kıskançlığı duyan Emevîlere geçmişti."³⁵ (Emir Ali'nin şii olduğunu hatırladığımızda bu gibi ifadelerin rastgele söylenmediğini anlamamız güç olmayacaktır.)

Emir Ali, Ficar savaşlarından ve panayırlardan bahsederken, "Ukaz, Arapların millî olimpiyatı sayılırdı" demektedir.³⁶ Hz. Muhammed, birinci ve ikinci Ficar savaşlarının ara döneminde amcasının kervanıyla yaptığı Suriye seyahatinde hafızasından silinmeyen bir sosyal sefalet ve ahlakî çöküşle karşı karşıya kalmıştı. Ümmî olmasına ve pek fazla topluma karışmamasına rağmen, halkın hurafelerle dolu kültürüne vâkıftı. Milletini sevmekle birlikte buhranlar içinde yüzen sosyal hayattan ayrı bir yerde, olup bitenlere şahitlik ediyordu. Bütün bu şahit oldukları Amine'nin öksüzünün zihninde derin izler bırakıyor ve O'nu düşündürüyordu.³⁷ Burada da klasik kaynaklardaki Hz. Muhammed'in doğumundan itibaren bir şekilde korunarak nübüvvet hazırladığı şeklindeki yaklaşımın yerini sosyo-kültürel çevre etkisi almıştır.

e. İDEAL EŞ HZ. HATİCE

Hz. Muhammed, 25 yaşındayken bu kez Mekke'nin eşrafından olan Huveylid'in dul kızı Hatice'nin hesabına ticaret yapmak için Suriye'ye gitti. Bu ticaret Hatice'nin Muhammed'e ilgi ve alaka duymasına sebep oldu ve neticesinde evlendiler. Bu evlilik Hatice'nin vefatına kadar devam etti. Ayrıca bu evlilik Hz. Muhammed'i günlük işlerden uzak tutarak, sorunlara çözüm üretme hususunda düşünebilmesi için ihtiyaç duyduğu huzur ve istirahati temin etmiştir. Yine bu evlilik O'na, ilk inanan, ümitsizlik zamanlarında kendisine teselli veren ve hakiki âşık bir kadını kazandırmıştı. Emir Ali'ye göre Hz. Hatice, dikkate değer bir kişiliğe sahip olup İslam kadınlığının bir örneğidir. İslam'ın kadını küçük düşürdüğü iddiasına en güzel cevap Hatice ve küçük kızı Fatımatü'z-zehra'nın (Lady of Light) Müslümanlar nazarında haiz oldukları saygı ve hürmettir. Bu evlilikten dördü kız, üçü erkek olmak üzere yedi çocukları olmuş, (üç erkek çocuğun kim olduğu hakkında malumat yok) erkek çocuklarının küçük yaşlarda ölmeleri Kureyş tarafından "ebter" diye alay konusu yapılmıştır.³⁸

Emir Ali'nin, Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatını fazla teferruata ve ihtilafli konulara girmeden aktardığı görülmektedir. Gerek klasik siyer kaynaklarında gerekse oryantalist eserlerde uzun uzadıya anlatılan bazı meselelere ya hiç değinmemiş, (örn. Hz. Amine'nin hamilelik dönemi, Rahip Bahira olayı) ya da çok kısa değinmiş hatta bazen tırnak içinde bir iki cümleyle geçirmiştir.(örneğin

³⁴ *The Spirit of Islam*, s.10.

³⁵ *The Spirit of Islam*, s.10.

³⁶ *The Spirit of Islam*, s.11.

³⁷ *The Spirit of Islam*, s.11-12.

³⁸ *The Spirit of Islam*, s.12-13.

doğumdaki olağanüstü hadiseler, göğsünün yarılması) Bunu yapmaktaki amacı ise bu rivayetleri kendisi kabul etmese de literatürde bunların mevcudiyetine işaret etmektir. Müellif bu dönemi, Hz. Peygamber'in kişisel gözlemleri ve sosyal hayattan edindiği tecrübeyle zihnen nübüvvet hazırlanışı olarak yorumlasa da sosyal çevrenin Hz. Muhammed üzerindeki etkisini çok fazla ön plana çıkarmıştır. Böylece klasik siyer anlayışında var olan peygamber merkezli bakış açısı yerine sosyal tarihçi bakışını tercih etmiştir. Bu arada delaili'n-nübüvve türünden "sübjektif" haberlerin yerini, "objektif" gözlemler almıştır.

5. HZ. MUHAMMED'İN İLK VAHİY ALIŞI

Hz. Muhammed, evliliği ile bi'set arasında geçen on beş yıl boyunca halk arasında fazla görülmemiş, bu zamanı tefekkür ve ruhi hazırlıkla geçirmiştir. Bu dönemde çektiği sıkıntılar O'na, insanlığın sıkıntı ve acılarını giderme konusunda tecrübe kazandırmıştı. Müellif, Hz. Peygamber'in Hira'daki tehannüsünü, çocukluğundan bu zamana kadar gelişen düşünce dünyasının buradaki inzivayla birlikte adeta tamama erdiğini ve artık O'nun zihinsel ve düşünsel olarak peygamberliğe hazır hale geldiği dönem olarak tanımlamıştır.³⁹ Klasik kaynaklarda bütün bunlar ilahî bir sevk ve idare neticesinde gerçekleşmiş olaylar olarak gösterilirken, Emir Ali bu rivayetlerden hiç bahsetmemiştir

Bir gece (Kadir Gecesi'nde) etrafta hiçbir sesin olmadığı huzur dolu dakikalarda semadan sabah rüzgârı gibi ince bir ses geldi. Başka bir ifadeyle Hz. Muhammed tefekkür denizine dalmışken kuvvetli dalgalar gibi gürleyen biri, iki defa "Oku"⁴⁰ dedi. Hz. Muhammed, iki defa bu sese karşı koymak ve mücadele etmek istedi fakat her defasında üzerine büyük bir ağırlık çökmüş ve karşılık verememişti. Ses üçüncü kez tekrarlanınca Hz. Muhammed: "Ne okuyayım?" dedi. "Allah'ın adıyla oku!" cevabı geldi. Hz. Muhammed transından uyandığında işittiği kelimelerin kalbine yazıldığını hissetti. Büyük bir titremeyle hızlıca evine geldi ve eşi Hatice'ye "bana ne oldu?" dedi, sonra da yattı. Hatice O'nun başında bekledi. Titremesi geçip kendine gelince "Hatice, bana hiç kimsenin inanmayacağı bir şey oldu; ya kâhin oldum ya da deli" ve başından geçenleri anlattı.⁴¹

Emir Ali, Hz. Peygamber'in vahye ilk muhatap oluşunu özetle böyle aktarmıştır. Burada en dikkat çekici nokta, bu olayı rüya kavramıyla değerlendirmesidir. Aşağıda görüleceği üzere miracı da rüya şeklinde izah etmiştir. Klasik kaynaklarda yer alan; biri Buhârî'den⁴² diğeri de İbn İshak'tan⁴³ gelen birbirine benzer anlatımlardaki Hz. Peygamber'in mağaradan çıkınca gördüğünü söylediği göğü kaplayan melekten hiç bahsetmemiş olması da muhtemelen bu sebeptir. Müellif bu hadiseyi aktarırken doğrudan bir kaynağa dayanmamış, ancak anlatım esnasında bazı göndermelerde bulunmuştur. Konuya yaklaşımı Emir Ali'nin klasik manâda vahyi anlamakta güçlük çektiğini göstermektedir. Cebrail'i bile doğrudan tasvir yerine Varaka b. Nevfel'in sözleri üzerinden tanımlamıştır. Bunun arka planında ise zamanındaki rasyonalist ve pozitivist düşünce sisteminin metafizik olaylara bakışı yatmaktadır. Müellif mahiyeti hususunda farklı düşünse de vahiy gerçeğini görmezden gelemeyeceği için onu kendince makul şekilde izah yoluna gitmiştir. Hâlbuki klasik siyerlerde vahyin geliş şekilleri tafsilatlı bir şekilde anlatılmış hatta

³⁹ *The Spirit of Islam*, s.15-16.

⁴⁰ Emir Ali, Arapça "ikra" emrini İngilizce'de genel olarak okuma anlamına gelen "read" kelimesiyle karşılandığını, ancak kendisinin Immanuel Deutsch'in haykırarak, bağırarak, ağlamak, ilan etmek gibi anlamlara gelen "cry" kelimesiyle yaptığı tercüme tercih ettiğini dipnotta belirtmiştir. Bkz. *The Spirit of Islam*, s. 17, Ayrıca Immanuel Deutsch'in ifadesi için bkz. Bosworth Smith, *Mohammed and Mohammedanism* (With an Appendix Containing Emmanuel Deutsch's Article on "Islam") New York 1875, s. 306. Stanley Lane Poole de "ikra" kelimesini "cry" olarak tercüme etmiştir, bkz. Edward William Lane, *Selection from The Koran*, (with an introduction by Stanley Lane Poole), London 1879, s. xliii. Ayrıca "cry" kelimesinin değişik anlamları için bkz., Longman-Metro, *Büyük İngilizce-Türkçe Türkçe Sözlük*, İstanbul 1993, s. 339.

⁴¹ *The Spirit of Islam*, s.17-18.

⁴² Buhârî, "Bed'u'l-Vahy", 4.

⁴³ İbn İshak, *es-Sîre*, tah. Muhammed Hamidullah, çev. M. Şafî Bilik, İstanbul 2012, s. 240

Hız. Muhammed'in nübüvvetten önce gördüğü sadık rüyalar, taşların ve ağaçların ismini söyleyerek kendisine selam vermeleri bu başlık altında değerlendirilmiştir. Emir Ali, vahiy öncesi süreci tamamen beşerî tekâmülle izah ettiği gibi ilk vahyi de İslamî geleneğe göre naklen aktarmak yerine aklen açıklama yoluna gitmiştir.

6. GARÂNİK OLAYI

Emir Ali, hadiseyi şöyle anlatmıştır: Habeşistan'a hicretten sonra Hız. Muhammed'in hayatını yazan Müslüman ve Hıristiyan yazarlar tarafından farklı şekillerde algılanan bir olay meydana geldi. Hız. Muhammed bir gün peygamber olmanın verdiği vecd ile Kâbe'de Necm Sûresi'ni okuyordu. "Efe raeytümü'l-lâte ve'l-uzzâ ve menate's-sâlisete'l-uhrâ – Gördünüz mü o Lât ve Uzza'yı? Ve üçüncüleri olan Menât'ı"⁴⁴ ayetini okurken tesadüfen orada bulunan ve bilahare şeytan olarak telakki edilen bir müşrik, Hız. Muhammed'den işittiği bu ayetleri şu sözlerle karşılamıştı: "Tilke'l-garânîki'l-ülâ ve inne şefaatehünne letürtecâ –Şu yüce putlar ki; kuşkusuz şefaati umulur." Bu sözler Hız. Peygamber'in almakta olduğu vahyin bir bölümü sayılmış, bunu haber alan Kureyşliler acele Hız. Muhammed'le anlaşma yapmaya koşmuşlardı. O ise bu olaydan haberdar olunca "bu putlar sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka birşey değildir, Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir."⁴⁵ ayetini okumuştur. İslam tarihçileri ve hadisçiler tarafından hâdis bu şekilde izah edilmektedir. Hıristiyan tarihçiler ise bu olayı Hız. Muhammed'in Kureyş'le anlaşmak ve uzlaşmak yönündeki arzusunu ortaya koyduğuna dair bir delil olarak kabul ederler. Fanatikler buna bir "fetret dakikası" veyahut "zelle" diyorlar. Ancak tarafsız ve vicdan sahibi bir tarihçi bunu, Hız. Muhammed'in hayatına değer katan bir olay olarak kabul eder. Hâlbuki Batılı tarihçiler bunu dedikodu vesilesi yaparlar. Onların anlamak istemedikleri şey, Hız. Muhammed'in bir ilah değil, hayatının başından sonuna kadar bir insan oluşudur.⁴⁶

Emir Ali'nin garânike yaklaşımında birkaç husus dikkat çekicidir. Birincisi olayı aslında özet geçmiş olmasıdır. O, tıpkı diğer bazı hadiselerde olduğu gibi garânik meselesinde de fazla ayrıntıya girmemiştir. Ancak garânik meselesi özellikle oryantalistler tarafından çok kullanıldığı için bu mesele üzerinde durmak yerinde olacaktır. Zira garânik olayından bahseden kaynaklarda ayrıca olay esnasında Kureyşliler'le Hız. Peygamber arasında geçen diyaloglardan ve olayın duyulmasından sonra Habeşistan'a hicret eden Müslümanların Kureyş'le anlaşma sağlandığını zannedip Mekke'ye döndüklerinden de bahsedilir. Hız. Peygamber'in bundan büyük teessür duyduğu, ancak Allah'ın başka ayetlerle⁴⁷ O'nu teselli ettiği rivayet edilmiştir. Yani aslında olayla ilgili rivayetler epeyce çeşitlidir. Emir Ali, bu konulara hiç değinmemiştir. İkinci husus ise, Emir Ali'nin nübüvvetin ilk yıllarını anlatırken en çok referans aldığı kaynak İbn Hişam'dır. Halbuki İbn Hişam, İbn İshak'ın *Siyer*'inde olduğu halde garânik hadisesini eserine almamıştır.⁴⁸ İbn İshak olayı Habeşistan'a hicret edenlerin Mekke'ye dönüşüyle irtibatlandırarak anlatmış, garânik ayetlerinin şeytan tarafından müşriklere öğretildiğini, onların da bunları dillendirdiğini belirtmiştir. Daha sonra ise Cebrail gelerek Hız. Peygamber'i teselli etmiş ve Hac Sûresi'nin 52-54. ayetlerini

⁴⁴ Kur'an, Necm 53/19-20.

⁴⁵ Kur'an, Necm 53/23.

⁴⁶ *The Spirit of Islam*, s.35.

⁴⁷ Kur'an, Hac, 22/52-54 "Senden önce hiçbir resül ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah âyetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah şeytanın verdiği bu vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesilesi kılmak için böyle yapar. Hiç şüphesiz ki o zalimler derin bir ayrılık içindedirler. Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar. Hiç şüphesiz ki Allah iman edenleri doğru yola iletir."

⁴⁸ İbn Hişam, İbn İshak'tan rivayeti ayıp olacak şeyleri, anlatılması bazı insanlara zarar verecek hususları ve Bekkâ'nin ıkrar etmediklerini almadığını söyler. İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, Lübnan 2006, s. 12.

getirmiştir.⁴⁹ İbn Hişam ise Habeşistan'a hicret eden Müslümanların Mekke'ye döndüklerinden bahsetmiş ancak garânik meselesinden hiç bahsetmemiştir. Garânik meselesini kaynak yahut referans göstermeden aktaran Emir Ali'nin bu konuda İbn Hişam'dan hiç bahsetmemesi ilginçtir.

Klasik dönem müelliflerinden İbn İshak, İbn Sa'd, Taberi ve İbnü'l-Esir gibi siyer müellifleri eserlerinde bu hadiseyi gerçekmiş gibi aktarıırken, İbn Hişam ve Belazurî gibileri de eserlerinde bu hadiseyle ilgili rivayetlerden hiç bahsetmemişlerdir. Garânik hadisesi Kur'an ayetleriyle ilgili bir mesele olduğu için siyer müellifleri ve tarihçilerin yanında ayrıca müfessirler tarafından da tefsirlerinde ele alınmış bir konudur. Garânikle ilgili rivayetler çelişkili bilgiler ihtiva ettiğinden müfessirler bunları farklı şekillerde değerlendirmişlerdir. Buna göre garânik hadisesini doğru bulup kabul edenler olduğu gibi, meselenin bir aslı bulunmakla birlikte konuyla ilgili rivayetlerin hepsi doğru ve güvenilir olmadığından bir şekilde te'vil edilmelidir diyenler olmuştur. Bazıları ise konuyla ilgili rivayetlerin asılsız ve uydurma olduğunu belirterek tamamen reddetmişlerdir.⁵⁰

Modern dönemde Martin Lings⁵¹ ve Ebu'l-Hasan Ali en-Nedvî⁵² gibi müellifler eserlerinde garânikten hiç bahsetmemişlerdir. Emir Ali'nin fikirlerinden en çok etkilenen Müslüman yazarlardan Muhammed Heykel, İzzet Derveze gibi müellifler ise eserlerinde olayla ilgili rivayetleri aktarmakla birlikte bu olayı reddederek, onun bir masal ve uydurma olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan Muhammed Heykel, Muir'in Habeşistan'a hicret eden Müslümanların bu olay sonrası Mekke'ye döndükleri şeklindeki iddiasına cevaben Garânik olayının neden imkânsız olduğunu maddeler halinde sıralamıştır; O'na göre Habeşistan'dan dönen Müslümanların dönüş sebebi garânik olayı değil, ilk olarak Hz. Ömer'in Müslüman olmasıdır. İkinci olarak Habeşistan'da o sırada Necaşi'ye karşı bir isyanın çıkmasıdır. Üçüncüsü bu konudaki rivayetlerin birbirini tutmamasıdır. Dördüncüsü de Hz. Muhammed, ömrü boyunca hiç yalan söylememiş ve "emin" lakabını almıştır. Bütün ömründe doğruluğuyla tanınmış bir adamın Allah kelamı olmayan bir sözü, vahiymiş gibi söylemesi düşünülemeyecek bir şeydir. Ayrıca hikayenin uydurma olduğunun en kuvvetli delili Necm Sûresi'nin kendisidir. Zira sûre, Allah'ın birliğini anlatmakta ve putperestliğin manasızlığını açığa vurmaktadır.⁵³ İzzet Derveze ise Kur'an ayetlerine göre Hz. Muhammed'in hayatını yazdığı eserinde Hac Sûresi'nin 52-54. ayetlerini yorumlarken garânik olayını masal olarak nitelemiştir.⁵⁴ Günümüz İslam Tarihçilerinden merhum İbrahim Sarıçam ise, İbn Sa'd ve Taberi gibi en eski siyer müelliflerinin Garânik rivayetlerinin doğruluğunu araştırmadan eserlerine almalarını, "Muhtemelen İlahî vahyin şeytanların her türlü saldırılarına karşı korunduğunu ifade etmek gibi iyi bir niyetle kitaplarına aldıklarını"⁵⁵ ifade etmiştir.

Garânik hadisesi oryantalistler için ele geçmez bir fırsat olmuş ve bunu çokça kullanmışlardır. Zira bu hadise üzerinden hem Kur'an'a, hem Hz. Peygamber'e saldırarak tebliğ sürecine gölge düşürmeye çalışmışlardır. Sprenger, Dozy, Muir ve Margoliouth gibi oryantalistler eserlerinde Garânik'ten bahsetmişlerdir. William Muir bu hadiseyi, Hz. Peygamber'in Mekke müşriklerini tek tanrıya ibadete ikna etmek için bazı tavizler vermesi gerektiği, bu yüzden putların gücünü ve aracılıklarını kabul ettiği şeklinde yorumlamıştır.⁵⁶

⁴⁹ İbn İshak, *es-Sîre*, 240.

⁵⁰ Bkz. İsmail Cerrahoğlu, "Garânik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c.13, s. 362-364.

⁵¹ Martin Lings, *Hız Muhammed'in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul 2013.

⁵² Ebu'l-Hasan Ali en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, çev. Abdülkerim Özeydin, İstanbul 2013.

⁵³ Muhammed Heykel, *Hazreti Muhammed Mustafa*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1985, s. 163-169.

⁵⁴ İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Mehmet Yolcu, İstanbul 2012, c. 2, s.151.

⁵⁵ İbrahim Sarıçam, *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2007, s. 103.

⁵⁶ William Muir, *Mahomet and Islam*, London 1887, s. 42-43.

Emir Ali, Garânik hadisesinin gerçekliğini kabul etmekle birlikte konuyla ilgili rivayetlerin tamamını aktarmak yerine teferruata girmeden hadiseyi olgusal tarzda izah etmeye çalışmıştır. (Mesela araya girenin şeytan değil de kurnaz bir müşrik olduğunu belirtmesi gibi). Böylece bir taraftan rasyonel davranarak hadiseyi daha makul hale getirmiş ve modern bilimsel metodun dışına çıkmamaya çalışmış, öte yandan bunun Hz. Muhammed'in nübüvvetine hanel getirmek bir tarafa asıl O'nun beşer oluşunun bir sonucudur diyerek bir peygamber için noksanlık sayılabilecek durumu avantajmış gibi göstermeye çalışmıştır. Emir Ali, böyle yapmakla, meseleyi tevil ederek aktaran müfessirler gibi ara bir yol takip etmiştir. Bu meselede Emir Ali'ye en yakın görüş sergileyen siyer müellifi Muhammed Hamidullah olmuştur. O'na göre zaten Mekkeliler arasında bilinen ve soru kalıbında kullanılması gereken bu "ayetleri" şehir halkından biri soru vurgusu ya da ifadesiyle değil de tasdikleyici olarak yüksek sesle okumuştur. Orada hazır bulunan putperestler de bundan memnun olmuşlar ve Hz. Peygamber o sırada kıldığı namazın secdesine varınca onlar da secdeye kapanmışlardır.⁵⁷ Emir Ali ve Hamidullah gibi Hindistan asıllı olan Salman Rüşdi de Batılı müelliflerden etkilenecek yazdığı *The Satanic Verses*⁵⁸ adlı eserinin bir bölümünde Garânik rivayetlerine yer vermiş, bu olay tüm dünyada geniş yankı uyandırırken özellikle günümüz Hint Müslümanlarını daha çok üzmüştür.

7. EMİR ALİ'NİN MUCİZELERE BAKIŞI

Genel manâda Müslümanların nübüvvet anlayışında mucizeler peygamberliğin temel alâmetlerindedir. Mucizeler özellikleri gereği harikulade hadiseler olduğundan bu konuda akla değil nakle tabi olunmuştur. Kur'an-ı Kerim'de önceki peygamberlerin değişik mucizeleri anlatılmıştır. Hz. Peygamber'le alakalı olarak da isra,⁵⁹ şakku'l kamer⁶⁰ ve Bedir'de meleklerin yardıma gelmesi⁶¹ gibi mucizelerden bahseden ayetler vardır. Bu hadiseler ve ilgili rivayetler tefsir kitaplarında tafsilatlı bir şekilde anlatıldığı gibi ayrıca siyer kaynaklarında da mucize ve delâil türünden haberlere büyük önem atfedilmiş, gerek nübüvvet öncesi gerekse nübüvvet döneminde bu konularla alakalı birçok rivayete yer verilmiştir. Emir Ali ise, Hz. Peygamber'in hayatında doğumundan ölümüne kadar Kur'an'dan başka hiç bir mucizeyi tanımamıştır. Klasik kaynaklarda yer alan Hz. Muhammed'in doğumundaki olaylardan, göğsünün yarılmasından, ayın ikiye bölünmesinden ve daha birçok mucize nevinden olaylardan ya hiç bahsetmemiş yahut tırnak içinde kısa bir cümleyle ifade ederek, gerçekliğini kabullenirse de literatürde böyle bir haberin var olduğuna işaret etmek istemiştir.

Burada önce Emir Ali'nin, Hz. Peygamber'in hayatında mucizenin yerine nasıl baktığı, daha sonra da eserinde anlattığı örnekler üzerinden bu konuları ne şekilde izah ettiği açıklanmaya çalışılacaktır.

a. HZ. MUHAMMED'İN BEŞER PEYGAMBER OLMASI VE MUCİZE İSTEKLERİNE VERDİĞİ CEVAPLAR

Emir Ali'ye göre, Hz Muhammed'in davetinde hiçbir olağanüstülük iddiası, hiçbir mübalağalı ima, kendi şahsiyet ve karakterine kutsallık atfetmek gibi bir niyet ve teşebbüs yoktur.⁶² "De ki: Ben, Allah'ın diletiğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanan

⁵⁷ Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1991, s.110.

⁵⁸ Salman Rushdi, *The Satanic Verses*, London 1988, s.112-126.

⁵⁹ Kuran, İsra 17/1

⁶⁰ Kuran, Kamer 54/1

⁶¹ Kuran, Âl-i İmran 3/124-125

⁶² *The Spirit of Islam*, s.32

bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.”⁶³ İslam Peygamberinin dilinden, hiçbir zaman kendi şahsına tapınmayı ima edecek bir söz çıkmamıştır.”⁶⁴ Hz. Muhammed, nübüvveti boyunca sadece Allah’a karşı derin ve sade bir kulluk tavsiye etmiştir. En coşkulu dakikalarında bile mütevazı bir hisle Allah’a şükretmişti. İlk Müslümanlar da Hz. Muhammed’den mucize istememişler, nübüvvetinin ahlakî delillerine güvendikleri için başka ikna edici bir şeye ihtiyaç duymamışlardı. Bilginlerden, tüccarlardan ve askerlerden meydana gelen bu sahabe grubu, sadece peygamberliğin ahlakî delillerine baktılar. Bütün menfaatlerini ve dünyevî emellerini feda ederek yalnız başına bulunan peygamberin etrafında toplandılar. Dünya tarihinde benzersiz olan insanî şahsiyetine bağlı kalarak hayatında olduğu gibi vefatından sonra da kendisine samimi arkadaş oldular.⁶⁵ Ancak Mekke müşrikleri O’ndan pınarlar fışkırtmasını, nehirler vücuda getirmesini, gökyüzünden üzerlerine parçalar yağdırmasını, hurma bahçesi ve üzüm bağı, Allah’ı ve meleklerini gözlerinin önüne getirmesi gibi⁶⁶ bir peygamberin işi olmayan olağanüstülükler istiyorlardı.⁶⁷ Hz. Muhammed ise, mucizelerin veli olan herkes tarafından gösterilebilen sıradan olaylar olarak kabul edildiği, insanı kuşatan tüm çevrenin olağanüstülüklerle dolu olduğu bir zamanda beşer aklının savunuculuğunu yaparak, sadece Arabistan’da değil, aynı zamanda daha ileri koşan tüm putperestlere karşı “Allah beni harikalar yaratmak için göndermedi” diyor⁶⁸ ve şu Kur’an ayetlerini okuyordu: “De ki: Ben size, Allah’ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?”⁶⁹

b. EN BÜYÜK MUCİZESİ KUR’AN’DI

Emir Ali’ye göre aslında Tevhid peygamberi, bir bakıma tabiat peygamberi demektir. Hz. Muhammed’in en büyük mucizesi ise bütün tabiat sırlarını, vicdanî ve gaybî sırları Allah’tan alınan vahiy ile ifade eden Kur’an-ı Kerim’dir. Acaba insanlar, tüm kâinatı kuşatan rahmet müjdeleriyle dolu olan, zulüm ve haksızlığa karşı Allah’ın korkutucu sözlerini ihtiva eden, bütün şair ve yazarların bir tek ayetine bile nazire getiremedikleri bu kitaptan daha büyük bir mucize mi bekliyorlar?⁷⁰

Olağanüstü olayları meydana getirme davasında olmayan İslam Peygamberi, ilahî risaletin doğruluğunu getirdiği prensiplerin doğruluğuna dayandırıyor. Nüfuzunu ispat etmek ve icraatlarını güçlendirmek için hiçbir zaman mucizelere müracaat etmemiştir. O her zaman ilahi varlığın işaretleri olarak doğanın kendisini göstermiştir. Ancak Kureyşliler bütün bu nasihatlere kör ve sağır kesiliyordu. Bütün uyarılarına rağmen Hz. Muhammed’e verdikleri cevap şu olmuştu: “Ey Muhammed! Bil ki, ya sen ya da biz mahvoluncaya kadar senin davetine engel olmaya çalışacağız.”⁷¹

c. HZ. MUHAMMED’İN TEFEKKÜRÜ TAVSİYE ETMESİ

Hz Muhammed, Allah’ın varlığını ispat için dikkatleri tabiata celbederdi. İnsanların zaaflarına ya da safhıklarına değil, durmaksızın akıllarına ve muhakemelerine hitap ederdi. “Etrafınıza bakın” der; muhatablarını güneşe, aya, yıldızlara bakmaya, kâinattaki muazzam dengeyi anlamaya davet ederdi. Su-

⁶³ Kur’an, Araf 7/188

⁶⁴ Alfred W. Momerie, *Defects of Modern Christianity*, Edinburg-London 1882, s. 211

⁶⁵ *The Spirit of Islam*, s.31

⁶⁶ Kur’an, İsra 17/90-94

⁶⁷ Emir Ali, Hz Muhammed’in mucize isteklerine karşı tavrını anlatırken dipnot olarak W. Muir’in de tıpkı Mekke müşrikleri gibi davetin mucizelerle desteklenmesi gerektiğini düşündüğünü söyler ve kaynağını gösterir. Bkz. *The Spirit of Islam*, s.33 1 nolu dipnot. Ayrıca Muir’in görüşleri için bkz. W. Muir, *The Life of Mahomet*, London 1861, c. 2, s 115.

⁶⁸ *The Spirit of Islam*, s.32.

⁶⁹ Kur’an, Enam 6/50.

⁷⁰ *The Spirit of Islam*, s.33-34.

⁷¹ *The Spirit of Islam*, s.34

samış yeryüzüne hayat veren yağmuru, gemileri yüzdüren denizleri, altın gibi meyveleriyle taç bağlamış hurmaları putların var edemeyeceğini idrak etmelerini isterdi. “Vücudunuza bakın” der; hayatın ve ölümün, gece ve gündüzün ve bunlar gibi pek çok şeyin Allah’ın varlığının ve birliğinin delilleri olduğunu söylerdi. O’na göre tabiatın varlığı ve insanın yaratılışı başlı başına bir vahiy ve mucizeydi.⁷²

Her yaprağın bir dili, her derenin bir sesi vardır.
Bir ses ki her yerde, gökte ve denizde,
Bir ses ki hiç susmadan,
Allah’ın birliğini söyler.⁷³

d. MUCİZELER HUSUSUNDA HZ. MUHAMMED VE DİĞER DİNİ ÖNDERLER

Hız. Muhammed, daha hayattayken risaleti tamamlanmıştı. O’nun hayatta iken görevini tamamlamaya muvaffak olması, O’nu diğer peygamberlerden ve filozoflardan ayıran ve onların üzerine çıkaran bir özellikti. Nitekim Hz. Musa, Hz. İsa, Zerdüş, Eflatun ve başkaları insanlığı yeni bir manevi hayata yükselecek birtakım düşünceler ve inanışlar telkin etmişlerdi. Fakat hepsi de emellerine kavuşmadan ve parlak rüyalarını gerçekleştirilmeden ölmüşler ya da görevlerini tamamlama işini insafsız müridlerine veya acemi hükümdarlara bırakmışlardı.⁷⁴ Oysa kendi göreviyle birlikte seleflerinin vazifelerini hayatında gerçekleştiren tek şahsiyet Hz. Muhammed’dir. Hz. Muhammed, getirdiği dinin esaslarını zorla yaymak için bir hükümdarın yardımına mecbur olmamıştı. Bütün bunların ilahi bir iş olduğuna sonraki Müslümanlar neden inanmasın ki?⁷⁵

Lut Gölü yakınlarında yayılan Allah’ın tevhid dini (Hıristiyanlık), zamanla yerini taşlaşmış bir tanrıya ibadet eden inanışa bırakmıştı. Nasıralı Peygamber’e isnat edilen tabiler, kadın tanrıçalara ibadet etmek gibi eski bir inanışı yeniden ihya etmişti. Oysa Hira Mağarası’nın münzevisi Hz. Muhammed, ümmî olduğu ve çok mutaassıp putperestler arasında doğduğu halde Tanrı’nın birliğini ve insanların eşitliğini, duyurduğu milletlerin zihnine silinmez bir şekilde yerleştirmiştir. O’nun şimşek gibi parlayan özgürlük aşkı ruhbanların ve âdetlerin zulümlerine karşı insanlığı kıyam etmeye sevk eden bir işaret olmuştur. Birbirleriyle mücadele eden inanışlardan ve insanları baskı altında tutan kurumlardan meydana gelen o zamanın dünyasında insan ruhu anlaşılmaz bir takım inanışların ağırlığı altında eziliyordu. İnsanlık ruhu, menfaatleri tek elde toplayanların tahakkümleri altında çiğneniyorken, Hz. Muhammed üst sınıfların oluşmasını ve ayrıcalıklı kişilerin ortaya çıkmasını engelledi. Yine O, kişisel çıkarların Tanrı ile insan arasına koyduğu örümcek ağlarını silip süpürdü ve Yaratan ile kulu arasındaki tüm seçkinlikleri ortadan kaldırdı. Bu ümmî Peygamber, kitlelere bilginin ve öğrenmenin değerini ifade ederek insanın kaderinin ve amellerinin yazıldığı ve karara bağlandığı kalemi işaret etti. Daima insanın aklına ve vicdanına hitap etmesi, mucizeler yerine ilahi hükümleri son derece demokratik ve evrensel ilkelerle telkin etmesi ve gayet sade yaşantısı O’nu seleflerinden ayırmaktadır.⁷⁶ *Oriental Religions*’un yazarının dediği gibi, bütün bunlar O’nu modern dünyaya bağlayan hususlardı.⁷⁷ O’nun hayatı ve faaliyetleri sırlarla kaplı değildi. O’nun kişiliği peri masallarıyla süslenmemişti.

⁷² *The Spirit of Islam*, s.33

⁷³ Emir Ali’nin metinde İngilizcesini, dipnot olarak da kaynak göstermeden Farsça olarak naklettiği bir beytin tercümesidir. Bkz. *The Spirit of Islam*, s.33.

⁷⁴ İsrailoğulları arasında Yaşua, Budistlerde Asoka, Zerdüşterde Darius ve Hıristiyanlarda Konstantin’in durumu böyleydi. *The Spirit of Islam*, s.111, 2 nolu dipnot.

⁷⁵ *The Spirit of Islam*, s.111

⁷⁶ *The Spirit of Islam*, s.112-113.

⁷⁷ Emir Ali’nin burada ismini zikretmeden alıntı yaptığı kişi Samuel Johnson’dur. Bkz. Samuel Johnson, *Oriental Religions*, London 1879, c. 3, 525-706. (Bu kitap üç ciltten oluşmakta olup, birinci ciltte Hint, ikinci ciltte Çin, üçüncü ciltte ise İran dinlerinden bahsedilmekte olup, İslâm üçüncü cildin son bölümünde konu edinilmiştir.)

Emir Ali'ye göre aslında Hıristiyanlığın ahlakî boyutu eksik kalmıştır. Sonraki Hıristiyanlar bu ciddi noksanlığı ortadan kaldırmak için birtakım girişimlerde bulunmuşlar ama bir sonuç elde edememişlerdir. Hz. İsa'nın düşünüp de hayata geçiremediği prensipleri Hz. Muhammed yerleştirmiştir. Bu yüzden ki Hz. İsa'dan kendisine inananlar, Hz. Muhammed'den ise inanmayanlar mucize istemişlerdir.

Emir Ali, "İslam" adı üzerinden de Hz. Peygamber'in İslam'daki yerini ve diğer peygamber yahut din önderlerine göre farkını şöyle açıklamaktadır: Hz. İsa'nın dinine, O'nun isminden hareketle Hıristiyanlık denilmektedir. Aynı şekilde Musevilik ve Budizm de kendi müridlerine nisbetle isimlendirilmişlerdir. Fakat Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin tek bir ismi vardır. O da İslam'dır.⁷⁸ Emir Ali bu görüşüne rağmen her ne kadar "İslam" yerine "Muhammedanizm" demese de bizzat kendisi bazı kitaplarını isimlendirirken "Müslüman" yerine "Mahommedan" kelimesini tercih etmiştir.⁷⁹

Emir Ali'ye göre Hz. Muhammed de bir insandır ve bizatihi insanlara örnek olarak gönderilmiştir. O'nun yüksek ahlakı ve Kur'an, inanmak isteyenler için yeterlidir. Emir Ali, zamanındaki pozitivist düşünce akımlarının etkisi altında kalarak kaynaklardaki mucize türünden rivayetleri fizikî şartlarla bağlantılı olarak yorumlamıştır. Hz. Peygamber'in başarısını O'nun samimiyetine ve karakterinin yüksekliğine, İslam'ın üstünlüğünü de sade, makul ve her şartta uygulanabilir evrensel yapısına bağlamıştır.

e. İSRA VE MİRAC

İsra ve mirac hadisesi klasik kaynaklarda Hz. Peygamber'in göğsü yıkanarak yolculuğa hazırlanması, Burak'a bindirilerek Mekke'den Kudüs'e götürülmesi, orada bütün peygamberlere namaz kıldırıp gök katlarında onlarla görüşmesi, kendisine cennet ve cehennem gösterilmesi, sidre-i müntehaya ulaştırılması, burada beş vakit namazın farz kılınması gibi teferruatlı bir şekilde anlatılmış ve özü itibariyle "mucizevî" olarak değerlendirilmiştir. Emir Ali ise olayın cereyanından hiç bahsetmeden isra ve mirac hadisesini birkaç cümleyle geçiştirmiştir ve sadece israyı konu edinmiştir. "Mirac" kelimesini hiç kullanmamış, hadiseyi "Vision of the Ascension-Yükseliş Vizyonu" olarak tanımlamıştır. Diğer olağanüstü olaylarda olduğu gibi detaya girmemiş, İsra Sûresinin birinci ayetinin mealini vermekle yetinmiş ve bu olayın ruhen (rüya vasıtasıyla) gerçekleştiğini ifade etmiştir. Stanley Lane-Pool'e atıfla, ravilerin bu olaya güzel kılıflar giydirmesine rağmen bunun sadece derin anlamlarla dolu bir görüntü olduğunu söylemiştir. Ana metinde kısa geçtiği miraçla ilgili dipnotta bazı açıklamalarda bulunmuştur.⁸⁰ Burada; Seyyid Ahmed Han'ın da miracı Mekke'den Kudüs'e, Rabbinin büyük işaretlerini gördüğü ruhani bir yolculuk olarak düşündüğünü, Muir'in ise "İlk kaynaklar bunun bedenen değil, sadece görüntü şeklinde olduğuna işaret ederler"⁸¹ dediğini aktarır. Bu görüşü destekleyen ilk kaynaklardan İbn Hişam'la karşılaştırılmasını söyler. Daha sonra ise dikkat çekici bir açıklama yaparak şöyle der: "Düşünüyorum da dürüstçe sormak gerekirse, Hıristiyanlar bedenen tekrar dirilişe ve İsa ile İlyas'ın bedenen göğe yükseldiğine inanıyorlar da, Hz. Muhammed'in bedenen yükseldiğine inanan Müslümanların düşüncesi onlarınkinden daha az rasyonel değildir." Emir Ali böylece, kendisi mucizeleri kabul etmese de apolojik bir yaklaşımla bunlara inanan Müslümanların anlayışla karşılanmaları gerektiğini, zira benzer durumların diğer dinlerde de (özellikle Hıristiyanlıkta) olduğunu göstermek istemiştir. Diğer bir deyişle olayın hakikati hususunda farklı düşünse de mucize türünden rivayetlerin kaynaklara girmesini ve buna inanan Müslümanların en azından saygıyla karşılanması gerektiğini savunmuştur.

⁷⁸ *The Spirit of Islam*, s.137.

⁷⁹ Örneğin. *The Personal Law of Mahommedans*, London 1880 ve *The Law Relating to Gifts, Trusts and Testamentary Dispositions Among the Mahommedans*, Calcutta 1885.

⁸⁰ Bkz. *The Spirit of Islam*, s.44, 1 nolu dipnot.

⁸¹ W. Muir, *Life of Mahomet*, c. 2, s. 221.

f. BEDİR GAZVESİNDE MELEKLERİN YARDIM ETMESİ

Bedir savaşı Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında gerçekleşen ilk savaş olduğundan İslam Tarihinde bir dönüm noktası teşkil ediyordu. Klasik kaynaklarda Hz. Peygamber'in bu savaş başlamadan yaptığı duadan ve savaş esnasında meleklerin Müslümanlara yardım ettiklerinden bahsedilmiştir. Hatta Âl-i İmran 121-128 ve Enfal Sûresi'nin 9-12. ayetlerinin bu savaşta Allah'ın melekleriyle yardım ettiğinin açık bir delili olarak sunulmuştur.⁸² Emir Ali, Hz. Peygamber'in yaptığı duayı İbn Hişam'ı kaynak göstererek aktarmış, meleklerin yardımını ise "Sanki cennetin melekleri, Müslümanlar için savaşıyor gibiydi. Hz. Muhammed ve Müslümanlar tabiatın her eserinde, hayatın her lütfunda, şahsi ve umumi işlerin her tecellisinde Allah'ın kudretini görüyorlardı"⁸³ şeklinde dolaylı bir şekilde anlatmıştır. Konu ile ilgili ayetleri sadece dipnotta göstermiş izahına girmemiştir. Yine "Fırtınalı bir kış günüydü ve şiddetli bir rüzgâr vadiyi kasıp kavuruyordu."⁸⁴ ifadesiyle hadiseyi fizikî şartlara bağlayarak yorumlamıştır. Ancak devamında Hz. Muhammed, Hz. İsa ve diğer önderlerin ara varlıkların (melek-şeytan inancı) var olduğuna inandıklarını mukayeseli olarak anlatmıştır. Müslümanların, meleklerin yardım ettiklerine inanmalarının doğal karşılanması gerektiğini, zira aynı inancın Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta da olduğunu, Milman (*History of Christian Theology in the Apostolic Age*) ve Renan (*Vie de Jesus*) gibi Hıristiyan kaynaklarından örnekler göstererek ifade etmiştir. Melek-şeytan inancının sadece İslam'da olmadığını, Hıristiyanlık'ta da olduğunu mukayeseli bir şekilde izah etmeye çalışmıştır. Ona göre her ne kadar bazı çağdaş kişiler meleklerle iman düşüncesiyle alay etseler de meleklerle inanmak olumlu bir tavırken, inanmamak olumsuz bir tavidir. Bugün çağdaşların "tabiat güçleri" dedikleri şeylere öncekiler "gök elçileri ve melekler" demişlerdi. Şeytana gelince o Hz. Muhammed'e sorulunca: 'O, insanın kalbindedir' cevabını vermişti.⁸⁵ Bedir Savaşı'nın Müslümanlar için önemini anlatırken, Hıristiyanlık tarihinden örnek verecek bunu Milvian Köprüsü savaşına benzetmiştir.⁸⁶

Emir Ali bu son ifadeleriyle her ne kadar izah etmekte zorlansa da meleklerle varlığını ve bu savaşta Müslümanlara yardım ettiklerini itiraf etmektedir. Ancak bunu net bir şekilde ifade edememiştir. Bu konuda Muir'in ifadelerini alıntılanmış, tıpkı daha önce Fil Vakası'nda olduğu gibi Allah'ın yardımını kabul etmekle beraber, bunun doğrudan melekler vasıtasıyla değil, fiziki olayların Müslümanlar lehine cereyan etmesi şeklinde izah edebilmiştir.

Hz. Muhammed'in risaletinde "beşer peygamber" vurgusunu ön plana çıkaran ve Kur'an'dan başka mucize kabul etmeyen Emir Ali, mucizeleri fizikî kurallara ve tabiat olaylarına bağlayarak açıklamış ve Hz. Peygamber'in başarısını genel olarak güzel ahlakına dayandırmıştır. Bu sebeple nübüvvet öncesi dönemde "emin" sıfatını, Mekke döneminde samimiyetini ve yardımseverliğini, Medine döneminde ise sağlam karakterini ön plana çıkarmıştır. Sosyal hayatın içinde, aktif, samimi, ne yaptığını bilen, merhametli, sade, çalışkan, yapıcı, ailesine düşkün ve evrensel sevgiye sahip bir peygamber profili çizmiştir. Risaletin ilahî yönünden ziyade insani yönüne vurgu yapılarak günün pozitivist ve modernist insanının anlayabileceği bir peygamber tasavvuru çizilmiştir.

⁸² Kur'an, Enfal 8/9-12. Enfal Sûresi'nin 12. ayetinin meali şöyledir: "Hani Rabbin meleklerle: "Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına! diye vahyediordu."

⁸³ *The Spirit of Islam*, s.62. Emir Ali ayrıca Batılı müelliflerin kaynaklarından örnekle melek inancının Hıristiyanlıkta da var olduğunu belirtmiştir. Bkz. *The Spirit of Islam*, s.64, 1 nolu dipnot.

⁸⁴ Bu ifadenin orijinali Muir'e aittir. Bkz. W. Muir, *Life of Mahomet*, c. 3, s. 106.

⁸⁵ *The Spirit of Islam*, s.64.

⁸⁶ Hıristiyanlığı kabul ederek himayesine alan Konstantin'in m. 312'de Roma dışındaki Milvian Köprüsü'nde Maxentius'un ordusunu yenmesiyle tüm Roma'nın hâkimi ve Hıristiyanlığın hamisi haline geldiği savaştır.

8. EMİR ALİ'NİN KAVRAMLARI KULLANMA ŞEKLİ

The Spirit of Islam'dan önce oryantalistler tarafından İslam ve Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili birçok kitap yazılmış ve belli bir literatür oluşturulmuştur. Buna mukabil Emir Ali'nin kendi dilini oluştururken siyer geleneğindeki kavramları Arapça haliyle kullanması, kendince İngilizceye çevirmesi veya oryantalistlerden geri devşirmesi arasında hermenötik açıdan büyük bir fark vardır. Bunu ortaya çıkarmak için Emir Ali'nin kullandığı siyerle ilgili bütün kavramları teker teker örneklemek yerine, önemli bulunan ve yaygın kullanılan kavramları incelemek meram açısından yeterli olacaktır. Şöyle ki; mesela siyer ilmi denilince ilk akla gelebilecek kavramlar “rasûl”, “rasûlullah” ve “nebi” kelimeleri olsa gerektir. Arapça kaynaklarda Hz. Muhammed bazen bu kelimelerle karşılanmış, Türkçe, Farsça ve Urduca gibi Müslümanların konuştuğu diğer dillerde bunlara Farsça kökenli “peygamber” kelimesi de eklenmiştir. Emir Ali ise, “peygamber” kelimesinin karşılığı olarak sadece İngilizce “prophet” kelimesini kullanmıştır. Tıpkı kendinden önceki İngiliz oryantalistler Muir ve Sprenger'in “prophet”, Hollandalı Dozy'nin “profeet” ve Fransız Perceval'in “prophete” şeklinde kullandıkları gibi.⁸⁷ Vahiy kelimesini de Muir ve diğerleri gibi İngilizce'deki “revelation” kelimesiyle, şehit ve şehitliği aynı şekilde “martyr”-martyrdom ile, ahireti “future life” ile karşılamıştır. Cihad ve mücahid kelimelerini hiç kullanmamış, İslam'ın cihad anlayışını anlatırken “church militant of Islam” başlığını uygun görmüştür.⁸⁸ Hicreti anlatırken “hegira” şeklinde başlıklandırmış⁸⁹ ve hicreti çoğunlukla bu kelimeyle aktarmış, sadece hicrî takvimden bahsederken “Hijrat” şeklinde yazmış ve Avrupa kaynaklarında hicretin “the flight of Mohammed – Muhammed'in kaçıışı” şeklinde ifade edildiğini belirtmiştir.⁹⁰ Hâlbuki Muir de hicreti “hegira” şeklinde yazarken,⁹¹ Caussin de Perceval “migration-göç”,⁹² Sprenger doğrudan “hijrah”,⁹³ Dozy ise eserinin Hollanda baskısında “vlucht”⁹⁴ şeklinde aktarmışlardır. Daha da dikkat çekici olanı ise müellifin sürekli olarak “God” kelimesini kullanması ve “Allah” lafzını özel isimler dışında sadece bir defa ayet meali verirken kullanmış olmasıdır.⁹⁵ Dikkatimizi çeken bir başka kelime ise çok sık olmasa da “Müslüman” yerine tamamen Hıristiyan bakış açısını yansıtan “saracen”i kullanmış olmasıdır.⁹⁶ Ayrıca Hz. Muhammed'den bahsederken gelenekte hiç olmayan, tamamen batı menşeli çılgın devrimci (crazed revolutionist) bir tabir kullanmakta sakınca görmemiştir.⁹⁷

Bütün bunlar bize, her ne kadar siyer klasikleriyle oryantalist kaynaklardan birlikte beslense de Emir Ali'nin siyer telif ederken Batılı kavramlarla düşündüğünü göstermektedir. İngilizce siyer yazan ilk Müslüman olması ve asıl muhatap kitlesinin Batılılar olduğu göz önüne alındığında zaman zaman bu kavramları kullanması kısmen makul sayılabilirse de devamlı olarak oryantalist kelimelerle yazması onun özgün düşüncesine gölge düşürmektedir. Bir taraftan Müslüman gençlere özgüven aşlamak isterken diğer taraftan sürekli devşirme terimlerle fikir beyan etmesi tezat teşkil etmektedir. Bir müellifin fikrini satırlara aktarırken kelimelerle düşündüğü dikkate alındığında, Emir Ali'nin Batılı kavramlar dolayısıyla da Batı üzerinde İslam tarihini düşündüğünü hissettirmektedir. Bir diğer nokta da Emir Ali'nin kendi alanında bir öncü olarak haleflerini de düşünerek hassasiyetle davranması gereğidir.

⁸⁷ Bu kelimeler ilgili kaynaklarda sıkça kullanıldığı için kaynak adı ve sayfa numarası verilmesine gerek görülmemiştir.

⁸⁸ *The Spirit of Islam*, s. 204.

⁸⁹ *The Spirit of Islam*, s. 41.

⁹⁰ *The Spirit of Islam*, s. 49.

⁹¹ Muir, Sir William, *The Life of Mahomet*, c. 3, London 1861, s. 39, 60, 74 vd.

⁹² Caussin de Perceval, *Essai sur l'histoire des Arabes avant l'Islamisme*, c. 2, Paris 1847-1848, s.643, 644, 670 vd.

⁹³ Aloys Sprenger, *The Life of Mohammad from Original Sources*, Allahabad, 1851, s. 208, 209 vd.

⁹⁴ Reinhart Dozy, *Het Islamism*, Haarlem 1900, s. 40, 41 vd.

⁹⁵ *The Spirit of Islam*, s.32.

⁹⁶ Bkz. *The Spirit of Islam*, s. 212, 252, 254 vd.

⁹⁷ *The Spirit of Islam*, s.2.

SONUÇ

Yüce Allah peygamberleri vehbî olarak seçmiş, onların vasıtasıyla insanoğluna yapması ve yapmaması gerekenleri bildirmiştir. Bu sıra dışı dönemlerde gerçekleşen hadiseleri tamamen salt bilimsel argümanlarla açıklamaya çalışmak kaçınılmaz olarak bazı hatalı sonuçlar doğurmuştur.

Emir Ali, Batılılardan dindar Müslümanların Hz. Muhammed algısına saygı duymalarını beklerken, onlara da anlayabilecekleri/algılayabilecekleri bir peygamber imajı çizmeye çalışmıştır. Beşer peygamber vurgusu yaparak Hz. Peygamber'in hayatındaki metafizik olaylara ya hiç değinmemiş yahut da onları tabii olaylar olarak yorumlamıştır. Bu hadiselerin kaynaklara girmesini toptan reddetmek yerine varoluş zamanının zihin yapısına uygun olarak kabul edilmeleri gerektiğini söylemiştir. Hz. Muhammed'in hayatını nübüvvet zinciri içinde işlemek yerine, zamanla geliştiğini ifade ettiği dinler tarihinin en parlak sahnesi olarak aktarmıştır. Dinî ve beşerî gelişmeden bahsederek Auguste Comte'den etkilendiğini hissettirmektedir. Mucizeler konusunda akıl ve bilimden taviz vermemek adına oryantalistlerin metotlarını kullanmakla gelenekten ayrılarak onlarla benzer sonuçlara ulaşmıştır. Çünkü 19. yüzyıl oryantalistleri her ne kadar orijinal kaynaklarıyla İslam'ı değerlendirmek istemişlerse de ilk kaynaklara ulaşmak her zaman doğruya ulaşmak anlamına gelmemektedir. Nitekim onlar İslam'ı ve Hz. Muhammed'i yine Hıristiyan arka planları ve rasyonalist, pozitivist, seküler ve/veya deist altyapılarıyla incelemişlerdir. Neticede selefleriyle hemen hemen aynı sonuçlara varmışlardır.

Oryantalistlerin özellikle Yahudi ve Hıristiyan arka planlarından kaynaklanan, objektiflik ve adaletten uzak, taraflı ve kasıtlı olarak İslam'a ve Hz. Muhammed'e saldırımları karşısında, onların bu türden iddialarına aklî ve naklî olarak (buna Kitâb-ı Mukaddes ve Hıristiyan müelliflerin yazdıkları eserler de dahildir) gayet başarılı cevaplar veren Emir Ali, onların rasyonalist, pozitivist, seküler bakış açılarını ve metodolojilerini değerlendirmeye tabi tutmamıştır. Aynı zaman da dönemin fikrî akımlarından etkilenerek siyere, kendinden önceki siyer müelliflerinden farklı bir açıdan bakmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak da bazı konularda bugünün entellektüel dünyasında normal karşılanırsa da kendi zamanı için modernist diye tarif edilebilecek hatta bazen hakkında daha başka benzetmeler yapılabilecek sonuçlara varmıştır. Batılılara göre savunmacı, geleneksel siyer çizgisinde duranlara göre ise yenilikçidir. Oryantalistlerin Hz. Muhammed'in hayatını incelerken Mekke dönemine daha objektif yaklaştıkları, Medine döneminde insafsızca eleştirdikleri bir gerçektir. Emir Ali ise, Mekke dönemini işlerken oryantalistlerle benzer metotları kullanırken, Medine dönemini tamamen savunmacı üslupla ele almıştır. Aslında O, Mekke dönemini anlatırken Müslüman tarihçilerin aşırı yücelterek olağanüstülüklere boğdukları Hz. Muhammed'in başarısını harikulade olaylardan ziyade içinde bulunduğu şartlara ve kendi beşer dehasına bağlamıştır. Medine'de ise oryantalistlerin düşman ve zalim gördükleri Hz. Peygamber'in buradaki uygulamalarının devletleşmekle birlikte şartlar değiştiğinden, artık birey değil kamu hukuku açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Şii aile geleneğinde yetişen müellifin siyer konularını işlerken bu manada ciddi bir etkisinin olmadığı, sadece esasa ilişkin olmayan bazı konularda Ümeyyeoğullarını yererken, Ehl-i beyti ön plana çıkardığı görülmektedir. Ancak Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesiyle başlayan Hz. Peygamber sonrası dönemi ve İslam Medeniyetini değerlendirirken sünnilige bakışı dengeli olmakla beraber, siyasî, sosyal ve kültürel tüm konularda belirgin bir şekilde şiiliğe vurgu yaptığı açıkça fark edilmektedir.

Emir Ali, iyi niyetle yola çıkmıştır. İslam'ı ve Hz. Muhammed'in hayatını özgün değerleri ve gelenek üzerinden yorumlamaktan ziyade zamanının Batı kökenli fikir akımlarıyla değerlendirmiştir. Bir

Müslümanın kalemiyle, 19. yüzyıl İngiltere’inde, İngilizce siyer yazmanın zor bir iş olduğu muhakkaktır. O, Müslüman entelektüelleri inançlarıyla barışık olmaya çağıran bir mürid, İslam’a ilgi duyan gayrimüslimler için ılımlı bir davetçi, oryantalistlere karşı ise aktif bir savunmacıdır. Ancak muhataplarının Hıristiyanlıktan kaynaklanan önyargı ve husûmetleriyle mücadele ederken, onların yöntemlerini ve kavramlarını kullandığı için, mahiyeti itibarıyla metafizik bir mesele olan dini, vahiy ürünü olan İslam’ı ve Allah tarafından seçilmiş olan Hz. Peygamberi bilimsel metotlarla ve beşerî hususlarla izah etmeye çalışmıştır. Neticede eserde, gerçek ve ideal olandan ziyade “makul” bir İslam, son ve evrensel peygamber olan Hz. Muhammed’den ziyade muhteşem bir reformist portresi çizilmiştir. Eser, müellifin bu yaklaşımına rağmen Batı’da oryantalistlerin tekelinde olan İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki bilgi kaynağı ihtiyacını büyük ölçüde doldurmuştur. Eserin Batı’da yoğun ilgi görmesi bu sebeple olsa gerektir.

KAYNAKÇA

- Ahmad Khan, Syed, *A Series of Essays on the Life of Mohammad and Subjects Subsidiary Thereto*, Lahore 1979.
- Ahmed Midhad Efendi, *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*, İstanbul 1312.
- Ahmed Midhad Efendi, *Müdâfaa*, İstanbul 1300.
- Ameer Ali, Syed, *The Sirit of Islam*, London 1891- Delhi 1978
- Avcı, Casim, *İslam-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.
- Aydın, Mehmet, “İzhârü'l-Hak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, c. 21, ss. 507-509.
- Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara 2012.
- Birşık, Abdülhamit, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an*, İstanbul 2004.
- Birşık, Abdülhamit, “Hint Alt Kıtasında Son Üç Asır Sıret Kitaplarında Görülen Muhteva Değişiminin Nedenleri”, *Uludağ Üniv. İ.F.D.*, c. 20, sayı. 2, 2011, ss. 21-52.
- Birşık, Abdülhamit, “Rahmetullah el-Hindî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, c. 34, ss. 419-421.
- Bosworth Smith, *Mohammed and Mohammedanism*, New York 1875.
- Buhârî, “Bed’ü'l-Vahy”, 4.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Garanîk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. 13, ss. 362-364.
- Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Mehmet Yolcu, İstanbul 2012, c. 1-2.
- Dozy, Reinhart, *Het Islamism*, Haarlem 1900.
- Edward William Lane, *Selection from The Koran*, London 1879.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1991.
- Heykel, Muhammed, *Hazreti Muhammed Mustafa*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1985.
- İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, Lübnan 2006.
- İbn İshak, *es-Sire*, tah. Muhammed Hamidullah, çev. M. Şafi Bilik, İstanbul 2012.
- Johnson, Samuel, *Oriental Religions*, London 1879, c. 3.
- Kabakçı, Yusuf, *Hız. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyid Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.
- Lings, Martin, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul 2013.
- Longman-Metro, *Büyük İngilizce-Türkçe Türkçe Sözlük*, İstanbul 1993.
- Margoliouth, David Samuel, *Mohammed and the Rise of Islam*, London 1905.
- Momerie, Alfred W., *Defects of Modern Christianity*, Edinburg-London 1882.
- Muir, Sir William, *The Life of Mahomet*, I-IV, London 1861.
- Muir, William, *Mahomet and Islam*, London 1887.
- Nedvî, Ebu'l-Hasan Ali, *Rahmet Peygamberi*, çev. Abdülkerim Özyayın, İstanbul 2013.
- Okay, M. Orhan “Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, c. 5, ss. 548-549.
- Okay, M. Orhan, “Müdâfaa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. 31, ss. 459-460.
- Özdemir, Mehmet, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal*, 2007, c. 4, sayı: 3, ss. 129-162.
- Perceval, Caussin de, *Essai sur l'histoire des Arabes avant l'Islamisme*, Paris 1847, C. I, s.279.
- Powell, Avril A, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, London 2003.
- Rushdi, Salman, *The Satanic Verses*, London 1988, s.112-126.
- Sarıçam, İbrahim, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2007, s. 103.
- Sprenger, Aloys, *The Life of Mohammad from Original Sources*, Allahabad, 1851, s. 208, 209 vd.
- Tarakçı, Muhammed, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.
- *The Islamic Culture*, Hyderabad, October 1931, c. 6.
- Wessels, Antonie, “Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammad in Arabic”, *Islamic Culture*, vol. XLIX, April 1975, (çev. İlhami Oruçoğlu, “Hz. Muhammed'in Hayatına Dair Arapça Yazılmış Biyografiler”, *Uludağ Üniv. İ.F.D.*, 2005, c. 14, sayı: 2, ss. 185-194.